

Oszmán példabeszédek*

[=Osmanlı Atasözleri]

VÁMBÉRY Ármin**

(Budapest)

VÁMBÉRY Ármin [1832-1913] 1860'ta Doğu'ya seyahatinin eserini “Doğulu Hayat Tarzları” adıyla sağlığında Macarca (1876), Almanca (1876), Rusça (1877), Lehçe (1880) yayımladı; ölümünden sonra Macarcasından tercümeyle İngilizce (1979) olarak yayımlandı. Eserin içerisinde tercümeleri verilen 530 Türk atasözü bulunmaktadır. Bu atasözlerinin 504 tanesi daha önce 1862'de aslı diliyle ve Macarca tercümeleriyle yayımlanmıştı. *Nyelvtudományi Közlemények* 1'den 452 madde başı alınmıştır (birleştirmeler olunca 450 madde başına inmiştir). Aslında 133 ve 329, 396'nın içinde iki madde başı alındığı için a ile ayrılmıştır; 521, 339'un tekrarı olduğu için kaldırılmıştır; 303, 42'nin 404, 257'nin ikinci bölümleri oldukları için kaldırılıp birincileriyle birleştirilmiştir. Mezkûr yayınlardan sadece 1862 tarihli Macarca yayın atasözlerinin önce Türkçesini hemen altına Macarca tercümesini içerir, öbürleriye yalnızca atasözlerinin tercüme dilde tercümesini içermektedir. Burada atasözlerinin çevirisi yerine aslını bulup koyma yoluna gidilmiş ve Ahmet Vefik Paşa'da varsa dipnotta gösterilmiştir. Dipnotlar yazar değil aktarana aittir. ‘()’ içerisinde verilen numaralar 1876 tarihli Macarca ve Almanca yayınlardaki atasözü numarasını, ‘[]’ içerisinde verilen

* VÁMBÉRY Ármin [1832-1913]: *Keleti Életképek* [=Doğulu Hayat Tarzları]: Tercüme eden: Mustafa S. KAÇALIN, Budapest 1876, 377-405. s.

** Tercüme edenin irtibat bilgileri: mskacalin@gmail.com, Marmara Üniversitesi.
<http://www.turkdilleri.org/>

numaralarsa 1862 tarihli Macarca yayındaki atasözü numarasını göstermektedir.

- Acele işe şeytan karışır. (504) [008]
- Acem kılıcı gibi iki taraftan çalar. (036) [010]
- 3 Acı acıyı def eder. (049) [011]
- Acı patlıcanı kırağı çalmaz.² (008) [000]
- Aç ayı oynamaz. (432) [007]
- 6 Aç esner, âşık gerinir.³ (433) [009]
- Aç ile dost olma; ‘yemem’ derse, karnını doyurur. (045) [012]
- Aç tavuk kendisini arpa ambarında görür. (434) [013]
- 9 Açma kutuyu, söyletirsın kötüyü.⁴ (187) [001]
- Açtırma çuvalın ağzını. (050) [002]
- Adamak ile mal tükenmez. (437) [003]
- 12 Adam görürsen varma, it ürürse var. (026) [004]
- Adam ne ile geldi ise onun ile gider. (438) [005]
- Adam var, adamcık da var. (028) [006]
- 15 Ağaç fidan iken eğilir. (017) [015]
- Ağaca çıksa pabucu yerde kalmaz.⁵ (014) [014]
- Ağzında bakla ıslanmaz.⁶ (061) [016]
- 18 Ağzını hayra aç. (034) [017]
- Ağzını poryaza aç.⁷ (047) [000]

² AVP 3.

³ Amacına ulaşamayınca.

⁴ AVP 62. Ehl-i keyfe açtırma kutunun kapağını. Mısra.

⁵ Ayrılınca kimseyi arkada ağlar bırakma.

⁶ Herkesle dedikodu eden çalçeneye söylenir.

⁷ AVP 10. Dinlen. Sıcak yaz günlerinde poyrazı dört gözle ararlar.

- Ağlama ölü için, ağla deli için. (040) [019]
- 21 Ağlamayan çocuğa meme vermezler. (006) [018]
 Ağrısız başıma kaş bastı.⁸ (046) [020]
 Ahmağın kalbi dilindedir, akıllının dili kalbindedir.⁹ (023) [030]
- 24 Ak akça kara gün içindir.¹⁰ (443) [026]
 Ak köpek kara köpek ikisi de köpek. (446) [036]
 Akacak kan damarda durmaz.¹¹ (031) [025]
- 27 Akar su murdar tutmaz. (444) [027]
 Akçalı adamdan dağlar korkar. (037) [028]
 Akıl yaşta değil, baştadır. (507) [033]
- 30 Akla gelmeyen başa gelir. (039) [037]
 Akıllı düşman akılsız dosttan yeğdir. (019) [034]
 Akılsız başın zahmetini ayak çeker. (506) [035]
- 33 Aksak olan çabuk yorulur. (445) [038]
 Akşam sarhoş sabah kumar, Allah'tan cenneti umar. (436) [032]
 Akşamın hayrından sabahın şerri yeğdir. (058) [031]
- 36 Al ile arslan tutulur, güç ile gücün tutulmaz. (449) [043]
 Alçacık eşeğe kim olsa biner. (059) [040]
 Alçak yerde tepecik kendisini dağ sanır. (451) [041]
- 39 Alet işler, el öğünür. (454) [039]
 Alnım açık, yüzüm pak.¹² (060) [042]

⁸ Dertsiz başına dert açma.

⁹ Arapçadan.

¹⁰ Kara: uğursuz.

¹¹ Gelmesi gerekene gelir.

- ‘Allah’ diyen mahrum kalmaz. (056) [045]
- 42 Allah herkesiñ göñlüne göre verir.¹³ (011) [000]
 Allah kardeşi kardeş, kesesini ayrı yaratmış. (004) [046]
 Alma mazlumuñ ahını, çıkar aheste aheste.¹⁴ (003) [047]
- 45 Altın eli bıçak kesmez. (455) [048]
 Altın gibi olan adını bakır etme. (012) [049]
 Altın pas tutmaz. (020) [050]
- 48 Amana kılıç kalkmaz. (044) [051]
 Ansınlar beni, bir çürük elma ile.¹⁵ (041) [000]
 Anañ sarmısak, babañ soğan: bu kokuları nereden peyda ettin?¹⁶
 (016) [052]
- 51 Anasına bak, kızını al; kenarına bak, bezini al. (042) (303) [053]
 [344]
 Arayan belasını da bulur Mevla’sını da. (010) [000]
 Aralarından su sızmaz.¹⁷ (024) [055]
- 54 Aramızdan kara kedi mi geçti?¹⁸ (054) [056]
 Araba kırılınca yol gösteren çok olur. (038) [054]

¹² Doğuluların düşüncesine göre kötü adam ayıbını örtmek için sarığını yüzüne doğru çeker.

¹³ AVP 15.

¹⁴ Mısra. Mazlumun bedduasından sakının; zira o bulutlara yükselir; zira o şerare gibi göğe yükselir. Hadis [GÜMÜŞHÂNEVÎ, Ahmed Ziyâu ‘d-dîn-i [ö. 1893]: *Râmûzu ‘l-Ahâdis* [=Hadisler Denizi]: Çev. Abdülaziz BEKKİNE [ö. 1952] Yayınlayan: Lütüfî DOĞAN - M[ustafa] Cevat AKŞİT, İstanbul 1982, 1. c. 14. sf. 13, 14. sy.].

¹⁵ AVP 12.

¹⁶ Biz senin ananı babanı tanıyoruz, soysuzdur.

¹⁷ Öylesine içten arkadaşlık bağları onları birbirine bağlamıştır.

¹⁸ İki arkadaş arasından bir kara kedi geçmesini Doğulular kesin bozuşmak belirtisi sayarlar.

- Arif olana yeter bir gül koklamak. (503) [059]
- 57 Ariyet ata binen tez iner.¹⁹ (030) [057]
 Arkasında yumurta küfesi yok ya! (053) [060]
 Armut, ağacından uzak düşmez. (007) [061]
- 60 Artık rızık göz çıkarmaz. (027) [062]
 Astarı yüzünden pahalı. (048) [067]
 Aş taşınca kepçeye baha olmaz. (005) [000]
- 63 Aşık kendisini kör sanır, dört etrafını duvar sanır. (021) [065]
 Aşıka Bağdat uzak değildir. (015) [063]
 Aşıka nişan, dervişe burhan.²⁰ (505) [064]
- 66 At ölür, meydan kalır; yiğit ölür, şan kalır. (051) [077]
 At sahibine göre eşer.²¹ (033) [078]
 Ata bakma, [dona bakma,] içindeki cana bak. (032) [068]
- 69 Atıñı dost gibi sakla, düşman gibi bin. (043) [076]
 Atalar sanatı evlada miras kalır. (001) [069]
 Ateş düştüğü yeri yakar. (025) [072]
- 72 Ateş ile pamuğun oyunu olmaz. (063) [073]
 Ateş kış gününün meyvesidir.²² (055) [074]
 Ateş olsañ cirmin kadar yer yakarsın.²³ (013) [075]
- 75 Ateşten eşettir intizar.²⁴ (435) [070]
 Ateşten korkan tütünden sakınır. (035) [071]

¹⁹ Çünkü iyi atı ödünç vermezler, kötü at da hemen yorulur.

²⁰ Ki içindeki heyecanı coşsun.

²¹ Varlının uşağı girişken ve havalı olur.

²² *an-nāru fakiha*^{tu} 'ş-*şitā* 'i. Arapça.

²³ Beni fazla tehdit etme. Ya da korkutmaksızın, ama abartarak.

²⁴ *al-intizāru aşaddu mina* 'n-nāri. Arapça.

- Atmeydanı'nda buhur yakmağa beñzer.²⁵ (357) [000]
- 78 Ayağı göğē ilişti. (161) [000]
 Ayağı suya erdi.²⁶ (062) [022]
 Aylak gezmedense aylak işlemesi yeğdir. (018) [023]
- 81 Ayvaz kasap hep bir hesap. (022) [024]
 Az çoğa tabidir.²⁷ (057) [080]
 Az [u] tamah çok ziyan getirir. (002) [083]
- 84 Az veren candan verir, çok veren maldan. (009) [084]
 Az ye de bir hizmetkâr tut. (440) [082]
 Azı bilmeyen çoğu hiç bilmez. (029) [081]
- 87 Azacık akçam, kavgasız başım. (052) [079]
 Bağban bir gül için biñ hâra hizmetkâr olur.²⁸ (090) [085]
 Bahşış atıñ dişine bakılmaz. (080) [086]
- 90 'Bal bal' demekle ağız tatlı olmaz. (064) [087]
 Bal tutan parmak yalar. (461) [090]
 Balcı kızı daha tatlı. (071) [088]
- 93 Başa gelen çekilir. (089) [091]
 Başa yazılan gelir. (100) [092]
 Beğenmeyen kızını vermesin. (070) [093]
- 96 Belki altı üstünden iyi çıkar.²⁹ (082) [094]
 Baña masal anlatıyor.³⁰ (073) [000]

²⁵ *Atmeydanı*: İstanbul'da eskiden ok atma eğitimi yapılan büyük bir yerdir.

²⁶ Çürütmek, yalanlamak. Yalanı açığa çıktı. İpliği pazara çıkmak.

²⁷ Hadis.

²⁸ Şâmî. Mısra.

²⁹ Bırakın konuşsun, belki sonra daha iyi söyler.

- Beni sayanıñ kuluyum, saymayanıñ sultanıym.³¹ (441) [000]
- 99 Biberiden sor kırlangıcıñ zararını!³² (076) [095]
- Biliriz seniñ ne kumaştan olduđuñu. (079) [097]
- Bilindir kadr-i abâ mevsim-i bârân olsa.³³ (470) [096]
- 102 Biñ nasihattan bir musibet yeğdir. (469) [098]
- Bir abam var, atarım; nerede olsa, yatarım.³⁴ (465) [099]
- Bir ağızdan çıkan biñ ağıza yayılır. (462) [100]
- 105 Bir akça ile dokuz hamam kubbesi yapılmaz. (069) [101]
- Bir bulutla kış olmaz. (085) [102]
- Bir çiçek ile yaz olmaz.³⁵ (084) [103]
- 108 Bir dalda durmaz.³⁶ (067) [104]
- Bir evde iki horoz olunca sabah geç olur. (092) [106]
- Bir günlük rızık için iki gün çabalamalı. (093) [107]
- 111 Bir kaşık ile on abdal geçinir.³⁷ (466) [110]
- Bir koyundan iki post çıkmaz. (467) [111]
- Bir kötünüñ yedi mahalleye zararı dokunur. (087) [112]
- 114 Bir müşteri için dükkân açılmaz. (088) [113]
- Bir para için yıldıza kement atar.³⁸ (464) [114]
- Bir pire için yorgan yakar.³⁹ (463) [115]

³⁰ AVP 54. Ağız tamburası çalıyor.

³¹ AVP 56.

³² Aptalın görünüşüne aldanma.

³³ Mısra.

³⁴ Bekâr erkek.

³⁵ Yazı yaz değil *ilkyaz* anlamalıdır.

³⁶ Sözünde durmayan, değişiveren, kuş gibi daldan dala konan.

³⁷ Metinde dokuz.

³⁸ Aç gözlü.

- 117 Bir şeyiñ öñüne bakma, soñuna bak. (099) [116]
 Bir taş ile iki kuş vurulmaz. (096) [117]
 Bir yar yıkılmayınca bir yar yapılmaz. (068) [109]
- 120 Birden bire gelen devlette hayır yoktur. (098) [105]
 Borcuñ yoksa kefil ol, işiñ yoksa vasi ol. (091) [119]
 Borçlu ölmez beñzi sararır.⁴⁰ (074) [118]
- 123 Boş lakırdı karın doyurmaz. (083) [121]
 Böyle eyyâm-ı gamıñ böyle olur nev-rûzu.⁴¹ (077) [000]
 Bu bir kuyruklu yıldızdır, her zaman doğmaz. (086) [125]
- 126 Bu kadar kusur kadı kızında da bulunur.⁴² (078) [000]
 Bu sıcağa kar mı dayanır?⁴³ (081) [130]
 Bugünkü işini ferdaya bırakma. (065) [126]
- 129 Bugünkü yumurta yarınki tavuktan yeğdir. (066) [127]
 Bukalemun gibi renkten renge girer. (094) [128]
 Bulduñ bal alacak çiçeği!⁴⁴ (072) [129]
- 132 Buz üstüne yazı yazmağa beñzer.⁴⁵ (095) [131]
 Bülbulü altın kafese koymuşlar, ‘ah vatanım’ demiş. (468) [132]
 Büyük başıñ büyük olur ağrısı. (471) [123]
- 135 Büyük lokma ye de büyük söz söyleme.⁴⁶ (075) [124]

³⁹ Büyük fedakârlık için söylenir.

⁴⁰ Kendisinden borç istenince.

⁴¹ Sâbit (ö. 1711), Hâletî. Mısra. AVP 59.

⁴² AVP 57.

⁴³ Bu aybı en yumuşak adamın tabiatı bile kaldıramaz.

⁴⁴ Eli sıkıdan bir nesneyi tırtıklamak isteyeniyi karikatürleştiriyor.

⁴⁵ Kalmaz.

⁴⁶ Zenginliğini belli ettirme.

- Büyüğü doğ ki küçüğü ibret alsın. (097) [122]
- Cami dururken meşçitte namaz kılınmaz. (143) [192]
- 138 Cami ne kadar büyük olsa, imam bildiğini okur. (473) [193]
- Can boğazdan gelir.⁴⁷ (147) [000]
- Can cana, baş başa.⁴⁸ (148) [000]
- 141 Can canıñ yoldaşdır.⁴⁹ (149) [000]
- Can vermeyince canan ele girmez. (144) [194]
- Cefayı çekmeyen âşık sefanıñ kadrini bilmez. (145) [195]
- 144 Cezâ-yı ameliñdir, çek! (146) [196]
- Çalmadan oynar. (103) [133]
- Çalma kapıyı, çalarlar kapıñı. (105) [134]
- 147 Çanına ot tıkadılar.⁵⁰ (475) [135]
- Çeşm-i insaf gibi kâmile mizan olmaz
- Kişi noksanını bilmek gibi irfan olmaz.⁵¹ (108) [137]
- Çevir kazı, yanmasın.⁵² (113) [138]
- 150 Çıkmadık candan umut kesilmez. (114) [140]

⁴⁷ AVP 68. Yemekten.

⁴⁸ AVP 68. Verdiğini alırsın.

⁴⁹ AVP 68.

⁵⁰ Kovdular.

⁵¹ Talib-i Brusavi ≈ Talib Mehmed ≈ Talib-i Kadim [ö. 1706]. RECÂÎZÂDE Ahmed Cevdet [ö. 1831]: *Nevâdirü'l-Âsâr ve Mütâla'ati'l-Eş'âr*: 162, 1507. s. MEHMED SİRÂCEDDİN: *Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ: Hazırlayan*: 78. s. Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*: 2, 297. s. KOCATÜRK, *Divan Şiirinde Meşhur Beyitler*, 32. s. SOYKUT: *Unutulmaz Mısra'lar*: 126, 644. s. Bir benzeri için bk. Konfüçyüs: *Konuşmalar* (Lun Yü): 67-XXXIV/15.

⁵² Sözü değiştir, beni bıktırdın. [Kaz belki *kazıyye* 'söz' anlaşılmalı. Krş. *Kazıyye* > 'Kazın ayağı' öyle değil. GÖLPINARLI, Abdülbâki: *100 Soruda Tasavvuf*: İstanbul 1969, 180. s.]

- Çiğ yemedim ki karnım ağrısın.⁵³ (112) [139]
 Çirkefe taş atma.⁵⁴ (476) [136]
 153 Çivi çiviye söker. (480) [141]
 Çivisiz tahtayı rüzgâr alır.⁵⁵ (102) [142]
 Çoban armağanı çam sakızı. (110) [143]
 156 Çocuk büyür, deli uslanır. (106) [144]
 Çocuk ile yola gitme, yüküñ düşerse güler. (477) [145]
 Çocuklardan al haberi. (101) [146]
 159 Çok bilen çok yañılır. (109) [148]
 Çok karıştırma, Çapanoğlu çıkar.⁵⁶ (111) [150]
 Çok naz âşık usandırır. (478) [151]
 162 Çok yaşayan bilmez, çok gezen bilir. (107) [149]
 Çokluğa darı saçılmaz. (104) [147]
 Çürük bina tamir tutmaz. (479) [152]
 165 Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur. (153) [153]
 Damdan düşer gibi. (119) [000]
 Damlaya damlaya göl olur. (136) [155]
 168 Danışan dağı aşmış, danışmayan yolu şaşmış. (131) [156]
 Dar yerde yemek yemedense bol yerde dayak yemesi yeğdir. (121) [157]
 Davacıñ kadı olursa yardımcıñ Allah olsun. (154) [158]
 171 Debbağ beğendiği deriyi yerden yere vurur.⁵⁷ (487) [159]

⁵³ Mal çalmadım, niçin korkayım.

⁵⁴ Çünkü sana şöğ.

⁵⁵ Çivisiz tahta: genç kız. Metindeki açıklaması: Terk edilen gemi gelmez. (?)

⁵⁶ Her yerde korku salmış ünlü bir yol kesici.

- Deli bal kabağından olmaz.⁵⁸ (127) [160]
 Deliye her gün bayramdır. (129) [161]
 174 Demir tavında yapışır.⁵⁹ (406) [000]
 Deñizde balık pazar olmaz. (126) [162]
 Deñize düşen yılanı sarılır. (124) [163]
 177 Deñize girse çayda boğulur. (120) [164]
 Deñizi yakamazsam da cızlatırım ya.⁶⁰ (123) [165]
 Derdini saklayan derman bulamaz. (118) [166]
 180 Destiyi kıran da bir, suyu getiren de bir.⁶¹ (133) [173]
 Devasız dert olmaz. (138) [169]
 Deveyi yardan uçuran bir tutam ottur. (116) [170]
 183 Deveciyle konuşan kapısını büyük açar. (140) [000]
 Diliñ kemiği yok.⁶² (488) [175]
 Dilenci bir olsa şeker ile beslenir. (132) [172]
 186 Dilenciniñ yüzü kara, torbası dolu.⁶³ (492) [174]
 Dilenciye bir hıyar vermişler, eğri diye beğenmemiş. (142) [173]
 Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olma.⁶⁴ (141) [000]
 189 Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.⁶⁵ (152) [179]

⁵⁷ Tâlih ancak ardından gidene güler.

⁵⁸ Adamdan olur.

⁵⁹ AVP = Ahmed Vefik Paşa 67.

⁶⁰ Düşmanıma çok zarar veremesem de az zarar veririm ya. Almancasında bir önceki sırada.

⁶¹ İyiliği kabul etmemeğe yönelik.

⁶² Her söze yatkın.

⁶³ Kara: ayıpla örtülü.

⁶⁴ AVP 62.

⁶⁵ Öyle açık açık söylediği için.

- Dokuz ayıñ çarşambası bir araya geldi. (415) [180]
- Dokuz körüñ bir değeneği.⁶⁶ (155) [000]
- 192 Dokuz öksüzle bir mağarada mı kaldıñ?⁶⁷ (151) [000]
- Dost acı söyler.⁶⁸ (493) [000]
- Dost ağlatır, düşman güldürür. (125) [181]
- 195 Dost ile ye iç, alışveriş etme. (117) [182]
- Dostluk kantar ile, alışveriş miskal ile. (490) [183]
- Döğüş arasında yumruk aranmaz. (115) [185]
- 198 Düğün evini bilmez, çanak çömlek taşır.⁶⁹ (122) [184]
- Dün cin olup bugün adam çarpma.⁷⁰ (139) [188]
- Dünya bir yağlı kuyruktur, yiye bilene aşk olsun.⁷¹ (489) [189]
- 201 Düştüğün yerden kalk. (137) [187]
- Düştüñ ise, toprağa sarıl. (491) [186]
- Düşmana fırsat verme. (128) [190]
- 204 Düşmanı zebun eden müdaradır. (130) [191]
- Ecel geldi cihana, baş ağrısı bahane. (165) [199]
- Eceline susamış. (169) [200]
- 207 Ecelsiz kul ölmez. (170) [201]
- Edepsizden edep al.⁷² (439) [000]
- Eğri gemi, doğru sefer.⁷³ (174) [000]

⁶⁶ AVP 115.

⁶⁷ AVP 115.

⁶⁸ Dost açık yürekli ise de kötülük yapmaz. Acı metinde *açık*.

⁶⁹ Çanak: bakırdan, çömlek: topraktan olur. Almancasında bir sonraki sırada.

⁷⁰ Madem bir işte dahillik acemisin, öyleyse başkasına öğretme.

⁷¹ Dünya yiyebilenindir.

⁷² AVP 60.

- 210 Eğri oturalım, doğru konuşalım. (159) [208]
 Ekini belli etme. (166) [210]
 Ekinci yağmur ister, yolcu kurak. (177) [209]
- 213 Ekinsiz yıl olmaz. (258) [000]
 Ekmek çiğnemeyince yutulmaz. (191) [212]
 Ekmeğin büyüğü hamuruñ çoğundan olur. (181) [211]
- 216 Ekmeğini taştan çıkarır. (168) [234]
 El için yanma nara, yak çubuğunu safañı ara.⁷⁴ (188) [000]
 El ile gelen düğün bayram.⁷⁵ (171) [000]
- 219 El ipiyle kuyuya inilmez. (450) [220]
 El öpmekle ağız aşınmaz. (453) [223]
 El terazi değil. (195) [000]
- 222 El yarası oñulur, dil yarası oñulmaz. (183) [221]
 El yumruğunu yemeyen kendisini kahraman sanır. (196) [222]
 Elden gelen hayrı diriğ etme. (175) [213]
- 225 Elden vefa, zehirden şifa. (158) [214]
 Eliñ ağzı torba değil ki, büzesin. (179) [215]
 Eliñ geçtiği köprüden biz de geçeriz. (180) [217]
- 228 Eliñ ile koymadığın şeye dokunma. (190) [218]
 Eliñden geleni geri bırakma. (178) [216]
 Eliñden geleni yap.⁷⁶ (167) [000]
- 231 Eliñle ver ayağıñla ara. (164) [219]

⁷³ AVP 23.

⁷⁴ AVP 35.

⁷⁵ AVP 35.

⁷⁶ Utanmıyorsan istediğini yap.

- Elçiye zeval olmaz. (452) [000]
- Erenleriñ sağı solu olmaz.⁷⁷ (186) [225]
- 234 Erişir menzil-i maksûduna âheste giden
Tîz-reftâr olanıñ pâyine dâmen dolaşır.⁷⁸ (257) (404) [304] [473]
Eski dost düşman olmaz. (172) [228]
Eskiye rağbet olsa bit pazarına nur yağar.⁷⁹ (176) [000]
- 237 Esrik deveniñ çulu eğri gerek. (157) [231]
Eşek kocamakla tavla başı olmaz. (185) [227]
Eşeğiñ canı yanınca attan yürük olur. (442) [226]
- 240 Et kanlı, yiğit canlı. (160) [233]
Et tırñaktan ayrılmaz. (182) [235]
Evdeki pazarlık çarşıya uymaz. (189) [236]
- 243 Evvel düşün soñra söyle. (192) [000]
Felek kimine kavun yedirir, kimine kelek. (197) [240]
Feleğiñ çenberinden geçmiş.⁸⁰ (511) [238]
- 246 Feleğiñ germ ü serdini görmüş. (199) [239]
Firkatiñ soñu vuslattır. (510) [241]
Fukaralık ateşten gömlektir. (198) [242]
- 249 Gâh olur âşık-ı şeydâya düşer istiğnâ.⁸¹ (286) [000]
Garip kuşuñ yuvasını Allah yapar. (508) [245]
Garip yiğidiñ dili kısa, boynu eğri olur.⁸² (509) [244]

⁷⁷ Aklına geleni açık açık söyler.

⁷⁸ Hâtemî [ö. 1516] Beyit.

⁷⁹ AVP 61.

⁸⁰ Çok görmüş geçirmiş.

⁸¹ Mısra. Şînâsî 3005.

- 252 Garibiñ dostu olmaz. (201) [243]
 Gayret imandan gelir.⁸³ (215) [000]
 Gazap gelince akıl gider. (214) [246]
- 255 ‘Gel’ denilen yere gelmeğe ar eyleme, gelme denilen yere gidip
 yeriñi dar eyleme. (209) [247]
 Girmezden evvel çıkacağından düşün. (519) [248]
 Gönül kimi severse güzel odur. (518) [249]
- 258 Görelim âyine-yi devrân ne sûret gösterir?⁸⁴ (202) [250]
 Görünen köy kılavuz istemez. (204) [251]
 Göz görür, gönül ister. (516) [254]
- 261 Göz görmeyince gönül katlanır. (517) [253]
 Gözden irak olan gönülden dahi irak olur. (210) [252]
 Gözden sürmeyi çalar.⁸⁵ (206) [000]
- 264 Gözümüzü açalım, yoksa açarlar. (203) [255]
 Gurbette öğünmek hamamda türkü söylemeğe beñzer. (200) [256]
 Gül dikensiz, sümbül şikensiz olmaz. (213) [257]
- 267 Gülün kadrini bülbül bilir.⁸⁶ (205) [259]
 Gülünü isteyen dikenini de ister. (212) [260]
 Gülme komşuya gelir başına. (207) [258]
- 270 Gün doğmazdan neler doğar.⁸⁷ (208) [000]
 Güvendiğimiz dağlara kar yağdı.⁸⁸ (211) [000]

⁸² Çok susmalı, az konuşmalı.

⁸³ AVP 125.

⁸⁴ Mısra. Yenihisarlı ‘Aşkî 16. yy., Sun’î, ‘Aşkî, Bâkî [ö. 1600].

⁸⁵ Şînâsî 3280.

⁸⁶ Doğuluların düşüncesine göre, bülbüller güle sevgisinden inler.

⁸⁷ AVP 148.

- ‘Hak’ deyince akar sular durur. (221) [262]
- 273 Hak söz acı olur. (220) [264]
- Hak söze mecnun dahi razı olur. (482) [263]
- Hakimsiz hekimsiz belde de durmak cayız değildir. (481) [265]
- 276 Hamama giren terler.⁸⁹ (484) [266]
- Hamur işine karışma. (273) [373]
- Hane alma, kendiñe hemsaye al. (277) [372]
- 279 Hangi gün var ki akşam olmadı?⁹⁰ (308) [330]
- Hangi taş katı ise var başını ona vur.⁹¹ (307) [000]
- Harman soñu dervişleriñdir. (274) [374]
- 282 Haset eden mahrum kalır.⁹² (217) [000]
- Hasım hasma mevlit okumaz. (279) [375]
- Hasmıñ karınca ise kendiñi merdane tut. (278) [376]
- 285 Hastaya çorba sorma.⁹³ (280) [000]
- Hayin korkak olur.⁹⁴ (275) [000]
- Hazır yemeğe dağlar dayanmaz. (219) [267]
- 288 Helal mal zayı olmaz. (218) [268]
- Hem kaçır, hem davul çalar.⁹⁵ (226) [000]
- Her başın bir derdi var, değirmenciniñ de su. (229) [269]

⁸⁸ Tabiata güvenilmezse insana nasıl güvenilir?

⁸⁹ Her iş yapıldı, sonuçlar hazır.

⁹⁰ Sonsuz sevinç yoktur.

⁹¹ AVP 133.

⁹² *al-hasidu mahrum^{un}*. Arapça.

⁹³ AVP 82.

⁹⁴ AVP 80. *al-ha'in^u ha'if^{un}*. Arapça.

⁹⁵ Şinâsî 3740. Korktuğundan kaçarken bağırır.

- 291 Her bir azıñ bir çoğu olur. (224) [270]
 Her gördüğün sakallıyı babañ zann etme.⁹⁶ (526) [271]
 Her koyun kendi bacağında asılır. (524) [277]
- 294 Her şeyiñ cehliñden ilmi yeğdir. (223) [278]
 Her yokuşuñ bir inişi, her gidişiñ bir gelişi var. (230) [272]
 Herkes aklını mezata vermiş, kendi aklını beğenmiş.⁹⁷ (530) [273]
- 297 Herkes kendi vilayetini söyler. (225) [276]
 Herkese yar ol, kimseye bar olma. (227) [274]
 Herkesiñ göñlünde bir arslan yatar.⁹⁸ (525) [275]
- 300 Hırsız evden olursa bulması müşkil olur. (485) [377]
 Hırsızlarıñ çoğalması sü başınıñ ihmalindendir.⁹⁹ (276) [000]
 Hile ile iş gören mihnet ile can verir. (222) [279]
- 303 Hilekârıñ gözü yaşlı olur. (216) [280]
 Huy canıñ altındadır.¹⁰⁰ (486) [378]
 Hüküm galibindir.¹⁰¹ (483) [231]
- 306 Hüner makbuldür, ama muteber hüsn-i edeptir.¹⁰² (527) [282]
 Hünersiz adam meyvesiz ağaca beñzer. (228) [283]
 Islanmışıñ yağmurdan pervası mı olur? (251) [306]
- 309 ‘İç’ dediler, ‘çeşmeyi kurut’ demediler. (234) [284]
 İğne ile kuyu kazmağa beñzer. (239) [285]

⁹⁶ Görünüşe bakma.

⁹⁷ Herkes kendi aklıyla yetinmektedir.

⁹⁸ Güçlü bir tutku.

⁹⁹ AVP 81.

¹⁰⁰ Hadis. Demek ancak öldükten sonra çıkar.

¹⁰¹ *al-hukmu li man galaba*. Hadis.

¹⁰² Hüner sevdendir, ahlak sevilir.

- İğneyi kendiñe sok, çuvaltızı ele. (460) [286]
- 312 İhtimaldir padişahım belki derya tutuşa.¹⁰³ (248) [000]
- İki arslan bir posta yakışmaz. (237) [287]
- İki at bir kazığa bağlanmaz.¹⁰⁴ (244) [000]
- 315 İki cami arasında kalmış bînamaza beñzer.¹⁰⁵ (247) [288]
- İki çıplak bir hamamda yaraşır.¹⁰⁶ (233) [000]
- İki el bir baş içindir. (245) [289]
- 318 İki karpuz bir koltuğa sığmaz. (246) [290]
- İki kişi dinden çıkınca bir kişi candan çıkar. (236) [291]
- İki kişi lakırdı ederken üçüncüsü olma. (243) [292]
- 321 İki su bir ekmek yerini tutar.¹⁰⁷ (241) [000]
- İkindiden soñra dükkân açmağa beñzer. (238) [293]
- İlim, sahibini aziz eyler.¹⁰⁸ (231) [000]
- 324 İlk pazar pazardır.¹⁰⁹ (256) [000]
- İmam evinden aş, ölü gözünden yaş. (242) [294]
- İnanma dostuña, saman doldurur postuña. (459) [295]
- 327 İnce eleyip sık dokuma. (249) [296]
- İnsaf diniñ yarısıdır.¹¹⁰ (448) [297]
- İnsan insana lazım olur. (232) [299]

¹⁰³ AVP 28. Sen onu istersen.

¹⁰⁴ AVP 33.

¹⁰⁵ Bînamaz: aybaşılı kadın.

¹⁰⁶ AVP 33.

¹⁰⁷ Şinâsî 719.

¹⁰⁸ Şinâsî 2623.

¹⁰⁹ Şinâsî 746.

¹¹⁰ *al-insafu nisfu 'd-dini*. Hadis.

- 330 İnsan insanıñ şeytanıdır. (255) [300]
 İnsan kah olur dağı kaldırır, gah olur darıyı kaldıramaz. (254) [301]
 İnsan gâh olur taştan katı, gâh olur gülden nazık. (250) [000]
- 333 İnsanıñ alacası içindedir.¹¹¹ (447) [298]
 İp ucu verme.¹¹² (235) [303]
 İpe un serme.¹¹³ (458) [302]
- 336 İpliği pazara çıktı.¹¹⁴ (240) [000]
 İsteyeniñ bir yüzü kara, vermeyeniñ iki yüzü.¹¹⁵ (252) [000]
 İş bittikten soñra dinlenmek gerek. (194) [000]
- 339 İşten artmaz, dişten artar. (253) [305]
 İyi iş altı ayda çıkar.¹¹⁶ (173) [202]
 İyi söylerseñ iyi işitirsiñ, kötü söylerseñ kötü işitirsiñ. (184) [203]
- 342 İyilik bilmeyen adam adam sayılmaz. (193) [206]
 İyilik eyle, at deñize; balık bilmezse Hâlık bilir. (162) [207]
 İyiliğe iyilik her kişiniñ kârı kemliğe iyilik er kişiniñ kârı. (163) [204]
- 345 İyiliğe kemlik ola gelmiş, ola gider. (156) [205]
 Kabul olunmayacak duaya kimse ‘amin’ demez.¹¹⁷ (320) [000]
 Kale içinden feth olunur. (326) [327]
- 348 Kalpten kalbe yol vardır. (314) [326]

¹¹¹ Hayvanınki gibi dışında değildir.

¹¹² Gizlice hiçbir söz söyleme!

¹¹³ Yaramaz işçi.

¹¹⁴ AVP 31. Ne olduğu belli oldu.

¹¹⁵ AVP 29.

¹¹⁶ Çabuk yapılan iş bir işe benzemez.

¹¹⁷ AVP 129.

- Kan alacak damar bilir.¹¹⁸ (317) [328]
 Kanaat tükenmez bir hazinedir.¹¹⁹ (329) [329]
 351 Kapıdan kovsañ bacadan girerim.¹²⁰ (309) [000]
 Karda gez de iziñi belli etme. (311) [333]
 Kara haber tez erişir. (327) [331]
 354 Karanlıkta göz kırptıǵıñı kim bilir?¹²¹ (324) [332]
 Karnı tok, gözü aç. (316) [335]
 Karıncanıñ bile safrası var. (313) [000]
 357 Karıncanıñ kanatlanması zevaline işarettir.¹²² (323) [334]
 Kartala bir ok dokunmuş, gene kendi yelesinden. (318) [336]
 Kavgada kılıç ödünç verilmez. (304) [337]
 360 Kavilsiz giren haksız çıkar.¹²³ (315) [363]
 Kaymaǵı yiyen mandayı cebinde taşır.¹²⁴ (319) [325]
 Kaz gelen yerden tavuk esirgenmez. (305) [338]
 363 Kazma kuyuyu, kendiñ düşersin. (310) [339]
 Kedi bulunmayan yerde fare çok olur. (283) [340]
 Kedi uzanamadıǵı ciğere ‘murdar’ der. (282) [341]
 366 Kel başa şimşir tarak. (299) [342]
 Kel ölür, sırma saçlı olur; kör ölür, badem gözlü olur. (281) [343]

¹¹⁸ Kimden neyi alabileceğini bilir.

¹¹⁹ *al-kana'a^{tu} kanz^{un} la yufna*. Hadis.

¹²⁰ AVP 130.

¹²¹ İsteksiz.

¹²² Büyümeğe yol alan kişiyi anlatır.

¹²³ Kavilsiz: armağansız, metinde *kolsuz*. Krş. Mo. *qavuli* DOERFER: *TMEN* I, 383²⁶¹.

¹²⁴ Hoşa giden yemeğin başkalarından ödünç istenmesi bundan kaynaklanır.

- Kenaruñ dilberi nâzûk de olsa nâzenîn olmaz.¹²⁵ (302) [000]
- 369 Kendi düşen ağlamaz. (300) [345]
- Kendi gözüñdeki direği görmez, eliñ gözündeki çöpü görür. (294) [346]
- Kendi hâlini herkes bilse iyi değil. (292) [000]
- 372 Keremsiz kibariñ fukaradan farkı ne?¹²⁶ (293) [000]
- Keskin kılıç kınını kesmez. (285) [348]
- Kestane kabuğundan çıkmış, kabuğunu beğenmemiş. (515) [349]
- 375 Kırk Arab'ıñ aklı bir incir çekirdeğini doldurmaz.¹²⁷ (325) [350]
- Kısmetimizde varsa, kaşığımızda çıkar. (321) [361]
- Kızı kendi havasına bıraksalar, çalgıcıya varır. (329a) [351]
- 378 Kimi köprü bulamaz geçmeğe, kimi su bulamaz içmeğe. (296) [353]
- Kimi yağından yiyemez, kimi yavanından. (295) [352]
- Kimseniñ ahi kimseye kalmaz. (298) [355]
- 381 Kimseniñ kötülüğü kimseye bulaşmaz. (290) [356]
- Kişi doğduğu yerde değildir, doyduğu yerdedir. (291) [357]
- Kişi ettiğini bulur. (284) [358]
- 384 Kişi refikinden tanılır. (297) [360]
- Kişiniñ adı çıkmaktansa canı çıkması yeğdir.¹²⁸ (301) [359]
- Komşunuñ tavuğu komşuya kaz görünür.¹²⁹ (306) [000]
- 387 Korkulu rüya görmekten ise uyanık yatması yeğdir. (330) [364]

¹²⁵ Nâbî [ö. 1712]. *Dîvân*, 2, 685, 303, 10. Kenar: köy, nazik: güzel, nazenin: alımlı.

¹²⁶ Şinâsî 3030.

¹²⁷ Arap: siyâhî. Türk düşüncesine göre.

¹²⁸ Şerefsiz olmaktan ölmek iyidir.

¹²⁹ Şinâsî 2931.

- Koyunuñ bulunmadığı yerde keçiye ‘Abdurrahman çelebi’ derler.¹³⁰
(328) [362]
- Kös dinleyen davula kulak vermez. (288) [365]
- 390 Kötü gelmeyince iyiniñ kadri bilinmez. (289) [366]
- Kötü söz, kem akça sahibiniñdir. (287) [367]
- Kul kusursuz olmaz. (322) [368]
- 393 Kula hakiki yardım ancak Allah’tan gelir. (312) [000]
- Kurt kocayınca köpekleriñ maskarası olur. (512) [369]
- Kurunuñ yanında yaş da yanar. (513) [370]
- 396 Kuzguna ‘güzel kimdir’ demişler, ‘yavrularım’ demiş. (514) [371]
- Lakırdı çuvala sığmaz. (334) [382]
- Lakırdı ile peynir yürümez. (520) [380]
- 399 Lakırdı lakırdıyı açar. (333) [381]
- Lakırdıñı bil de söyle. (332) [379]
- Lokma karın doyurmaz, gönül hoşluğudur.¹³¹ (331) [000]
- 402 Mal canıñ yongasıdır. (336) [384]
- Mangal kenarı kış günüñün lalezarıdır.¹³² (340) [000]
- Mecliste diliñi, sofrada eliñi kısa tut.¹³³ (344) [385]
- 405 Merkebiñ kuyruğunu kalabalık yerde kesince kimi ‘uzun’ der kimi ‘kısa’. (338) [388]
- Mesçit n’ola yıkıldı ise mihrap yerinde.¹³⁴ (474) [000]

¹³⁰ Doğuda koyun etinin değeri büyüktür.

¹³¹ AVP 150.

¹³² AVP 153.

¹³³ Bilgisizlik, görgüsüzlük.

¹³⁴ Defterdâr-zâde Mahmûd Tâli’î 16. yy. Güzellik izleri duruyor. Bir şairin nikahsız bir dostu varmış ve bunu, yaşlı, soluk, sakallı ve buruşuk olmasına rağmen, büyük
<http://www.turkdilleri.org/>

- Meyancınıñ kesesi boldur.¹³⁵ (335) [386]
- 408 Meyvesini ye de ağacını sorma.¹³⁶ (345) [387]
- Mızrak çuvala sığmaz.¹³⁷ (342) [390]
- Mihneti kendüye zevk ètmedür âlemde hüner.¹³⁸ (339) (521) [389]
- 411 Muhabbet şirket kabul etmez. (343) [391]
- Mum dibine ıfık vermez. (337) [393]
- Mühür kimde ise Süleyman odur.¹³⁹ (341) [392]
- 414 Nabzına göre şerbet verir.¹⁴⁰ (353) [000]
- Nâdân elinden su içme, âb-ı hayat olsa da.¹⁴¹ (349) [394]
- Nâdân ile sohpet etmektense irfan ile taş taşımak yeğdir. (522) [396]
- 417 Ne Arab'ın şekerı, ne sillesi.¹⁴² (346) [000]
- Ne ekerseñ onu biçersin. (352) [398]
- Ne şiş yansın, ne kebab.¹⁴³ (351) [401]

bir tutkuyla severmiş. Bu anlamsız aşkından ötürü arkadaşları kendisini kınarlarmış. Bunun üzerine şair de, kendilerine aşağıdaki mısrayla cevap vermiş:

Mescid n'ola yıkıldı ise mihrâb yerinde

Şairin düşmanları bu kanadı iştir iştirmez, bunları yoruma tabi tutmuşlar. Nikâhsız dostunun buruşuk yüzünü bir tapınağa ve gençlik tutkularının hedefi olan vücudun o bölümünü de bir mihraba benzetmesinden dolayı şairi hakaret davasından mahkemeye vermişler. Kadı da bu duruma çok kızıp şairi ölüme mahkum etmiş (Dimitri KANTEMİR: *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*: Çeviren: Özdemir ÇOBANOĞLU Ankara 1979, 2. c. 308. sf. 146. n).

¹³⁵ Çünkü kendisinden vermez.

¹³⁶ Çalıntı malı da al götür.

¹³⁷ Kötü alışkanlık her yerde kendisini belli eder.

¹³⁸ Vastıf-ı Enderuni [ö. 1824], *Divan-ı Gülşen-i Efkar*, 550, 221, 1.

¹³⁹ Doğunun efsanevî kahramanı Davud'un oğlu, büyüğü mühür yüzüğün sahibi idi.

¹⁴⁰ Mısra. Şinâsî 3498. Dayanılacak kadar çıkışır.

¹⁴¹ Mısra.

¹⁴² Tokat gerekmez.

¹⁴³ Hepsı yerli yerinde dursun.

- 420 Ne verirsenñ eliñle, o gider seniñle. (350) [402]
 Nefesiñ el verirse boruzan başı ol.¹⁴⁴ (347) [000]
 Nerede hareket, orada bereket. (354) [397]
- 423 Nerede soyunduñ, orada giyin. (348) [399]
 Niyet hayır, akıbet hayır. (355) [403]
 Öfke baldan tatlıdır. (361) [404]
- 426 Öfke ile kalkan ziyan ile oturur. (360) [405]
 Öksüz çocuk göbeğini kendisi keser. (456) [406]
 Öksüze acır çok, ama ekmek verir yok. (457) [408]
- 429 Öksüzü döğmüşler ‘vay arkam’ demiş. (364) [409]
 Öküz öldü, ortaklık ayrıldı. (363) [407]
 Ölmüş at arar nalını sökmeğe.¹⁴⁵ (362) [410]
- 432 Pamuk iplik ile bağladılar.¹⁴⁶ (365) [412]
 Papuç bulursa bayram eder. (358) [411]
 Pek incelme koparsın.¹⁴⁷ (359) [000]
- 435 Perşembeniñ gelişi çarşambadan belli olur. (367) [415]
 Pilavı yiyen kaşığını yanında taşır. (366) [416]
 Pirinci su götürmez. (368) [417]
- 438 Pişmiş aşı su katma. (369) [418]
 Rağbet güzellik ile zenginedir. (370) [419]
 Sabah ola, hayır gele.¹⁴⁸ (392) [000]

¹⁴⁴ Şinâsî 3515. O kadar beğeniyorsan sen de zurnacı olabilirsin.

¹⁴⁵ Eli çok sıkı.

¹⁴⁶ Tehlikeli durumdadır.

¹⁴⁷ AVP 63.

¹⁴⁸ AVP 106.

- 441 Sabahki yiyeceğini bugünden düşünme. (390) [427]
 Sabır ile duttan ipek olur. (396) [430]
 Sabreden kulunu Mevla sever.¹⁴⁹ (382) [428]
- 444 Sadaka vereniñ ömrü uzun olur.¹⁵⁰ (377) [431]
 Sadakaya dikkat et saña kötülük yapmasın.¹⁵¹ (375) [000]
 Sadık dost akrabadan yeğdir. (399) [432]
- 447 Sağır için iki kere sela¹⁵² olmaz.¹⁵³ (394) [433]
 Sahibi razı olur da tellal razı olmaz.¹⁵⁴ (391) [435]
 Sahipsiz tahtayı yel almazsa sel alır. (396a) [436]
- 450 Sakalını değirmende mi ağarttın?¹⁵⁵ (393) [437]
 Sakınılan göze çöp düşer. (499) [438]
 Saman altından su yürütür.¹⁵⁶ (500) [439]
- 453 Sarp sirke kendi kabına zarardır. (385) [440]
 Sebat bulmayan söz hakkında ağız açma. (376) [441]
 Ser verir, sır vermez. (387) [446]
- 456 Serçeden korkan darı ekmez. (388) [444]
 Sermayeyi kediye yükletti. (403) [445]
 Siñek küçüktür, ama mide bulandırır. (402) [447]
- 459 Siñek pekmezciyi tanır. (400) [448]

¹⁴⁹ Macarcasıyla İngilizcesinde yoktur.

¹⁵⁰ *aş-sadaka^{tu} taraddu 'l-bala'a va tazidu 'l-'umra*. Hadis.

¹⁵¹ Belki ihtiyaçsız veriyorsuz.

¹⁵² selam.

¹⁵³ İlk kez duymaması onun suçudur.

¹⁵⁴ Alışılmış hizmetçiye.

¹⁵⁵ Kendini öyle genç yerine koyma.

¹⁵⁶ Ya da gizliyi över.

- Sofu soğan yemez, bulsa kabuğunu koymaz. (384) [449]
 Soñ pişmanlık fayda vermez. (395) [450]
 462 Soñraya kalan doña kalır. (386) [451]
 Sora sora Kâbe de bulunur. (379) [452]
 Söyleyenden dinleyen arif gerek. (389) [453]
 465 Söyleyene bakma, söylediğine bak. (497) [454]
 Söz ayağa düştü.¹⁵⁷ (398) [455]
 Suyu bardakta, gemiyi çanakta. (397) [000]
 468 Suyu görmeden paçaları sıvama. (383) [458]
 Surete bakma, sirete bak. (378) [459]
 Sus küçüğün, söz büyüğün. (381) [000]
 471 Sü uyur, düşman uyumaz.¹⁵⁸ (380) [460]
 Sükûtuñ musiki yerine geçer.¹⁵⁹ (401) [000]
 Sürüden ayrılan koyunu kurt kapar. (496) [461]
 474 Şap ile şeker bir değildir.¹⁶⁰ (371) [422]
 Şecaat kıyafet ile değildir. (372) [423]
 Şeriatıñ kestiği parmak acımaz. (498) [425]
 477 Şeytan kulağına kurşun!¹⁶¹ (374) [424]
 Şık şık eden nalçadır, iş bitiren akçadır. (373) [426]
 Tamahkâr varken dolandırıcı aç kalmaz. (417) [463]
 480 Tamahkârıñ gözünü toprak doyurur.¹⁶² (414) [462]

¹⁵⁷ Yerli yerine gitmiyor.

¹⁵⁸ Metinde *su*.

¹⁵⁹ AVP 100. Boşboğazlar için kullanılan iğneleyici söz. Metinde *sükûtu*.

¹⁶⁰ Gerçi her ikisinin rengi aynıdır.

¹⁶¹ Ki duymasın, yersiz konuşmayı tekrarlamak gerekince söylenen alışlagelmiş bir söz.

- Taşı sıkısa suyunu çıkarır.¹⁶³ (412) [464]
 Tatlı söz yılanı deliğinden çıkarır. (418) [467]
 483 Tavşan dağa küsmüş, dağın haberi yok. (501) [468]
 Tazının total olduğunu tavşan işitmiş. (410) [469]
 Tekkeyi bekleyen içer çorbayı. (409) [470]
 486 Tembele iş buyur, ki saña nasihat versin. (405) [471]
 Tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuş.¹⁶⁴ (472) [000]
 Tereciye tere satılmaz. (408) [472]
 489 Terzi kendi söküğünü dikemez. (135) [167]
 Terziye ‘göç’ demişler iğneyi başına sokmuş.¹⁶⁵ (134) [000]
 Tilki tilkilğini anlatıncaya dek post elden çıkar. (133a) [176]
 492 Tilkinin dolaşp geleceği kürkünün dükkâmıdır. (150) [177]
 Tok acın hâinden bilmez. (502) [474]
 Tok ağırlamak güçtür. (413) [475]
 495 Total eşek ile kervana karışma. (416) [476]
 Turpu sıkından seyreği yeğdir.¹⁶⁶ (411) [477]
 Türkün aklı soñradan gelir. (407) [478]
 498 Ucuz etiñ yahnisi tatsız olur. (426) [480]
 Ucuz sirke baldan tatlıdır. (425) [481]
 Uçan kuştan imdat umar. (421) [479]
 501 Ulu sözü dinlemeyen uluya kalır. (356) [000]

¹⁶² Hadis.

¹⁶³ Azimli, pek büyüğü kıran adamdan söz ederken.

¹⁶⁴ AVP 67. Uzun boylu aradığımıza kavuştuk.

¹⁶⁵ O kendisinin her şeyi.

¹⁶⁶ Çok hiçbir zaman iyi değildir.

- Ummadığıñ taş baş yarar. (419) [483]
- Un çuvalı gibi vurdukça tozar. (422) [484]
- 504 Unumuzu eledik, eleğimizi astık. (423) [485]
- Uyur yılanın kuyruğuna basma. (420) [482]
- Uzaktan davuluñ sesi hoş gelir. (424) [487]
- 507 Var evi, kerem evi. (429) [488]
- Varışına gelişim, tarhanaña bulgur aşım.¹⁶⁷ (428) [000]
- Verdiğiñ sabun ettiğiñ boku temizlemez. (430) [490]
- 510 Veresiye şarap içen iki kere sarhoş olur.¹⁶⁸ (523) [492]
- Vur abalıya!¹⁶⁹ (427) [494]
- Yağmur olsa kimseniñ tarlasına düşmez.¹⁷⁰ (260) [000]
- 513 Yağmurdan kaçarken doluya tutuldu. (267) [307]
- Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış. (528) [308]
- Yangına körük ile gider.¹⁷¹ (259) [309]
- 516 Yañlış hesap Bağdad'dan döner. (266) [310]
- Yaş kocar, ama gönül kocamaz. (269) [311]
- Yavaş atın tepmesi sert olur. (529) [313]
- 519 Yavuz hırsız ev sahibini bastırır. (264) [312]
- Yer demir, gök bakır.¹⁷² (271) [000]
- Yeriñ kulağı var. (272) [315]

¹⁶⁷ AVP 156. Metinde onun *varış*ı, *tarhanası*.

¹⁶⁸ İlk kez içince, öbür kez ödeyince.

¹⁶⁹ Yoksulların terk edilmişliğine dayanır, herkesin gözü önünde, herkes kendisine izin verir.

¹⁷⁰ AVP 165. Öyle hayırsız adam ki.

¹⁷¹ Çalmak istiyor.

¹⁷² Şinâsî 3870. Kimse dert dinlemiyor.

522 Yetmiş iki dereden su getirme. (262) [316]

Yılan yiyen hekim bulmaz. (270) [317]

Yırtıcı kuşuñ ömrü az olur.¹⁷³ (263) [318]

525 Yorganıña göre uzat ayağıñı. (268) [320]

Yuvarlanan taş yosun tutmaz. (261) [322]

Yüküñü bul da baciñı iste. (265) [323]

528 Zeytin yağı gibi üstüne çıkar. (431) [496]

Zırva tevil götürmez. (495) [502]

Zorla güzellik olmaz. (494) [000]

Kaynaklar

[AḤMED VEFİḲ PAŞA]: *Müntaḥabāt-ı Durūb-ı Emşāl. Atalar Sözi*: [Brusa ?]
[1296-1299 ?] [=1879-1882], 303 s.

VÁMBÉRY Ármin [1832-1913]: “Török Példabeszédek” [=Türk Atasözleri], *Nyelvtudományi Közlemények*: Pesten 1862, C 1, ss. 269-306.

VÁMBÉRY Ármin: “Oszmán példabeszédek” [=Osmanlı Atasözleri], *Keleti Életképek*: Budapest 1876, ss. 377-405.

VÁMBÉRY, Hermann: “Osmanische Sprüche” [=Osmanlı Atasözleri], *Sittenbilder aus dem Morgenlande*: Berlin 1876, ss. 289-308.

VÁMBÉRY, Ármin: *Oçerki i kartini vostoçnix' nraov'* [=Doğu Adat ve Ahlakı ve Onların Tasvirleri]: Sanktpeter'burg' 1877, ss. 256-272.

VÁMBÉRY, Ármin: *Obrazy obyczajowe ze wschodu*: Warszawa 1880.

VÁMBÉRY, Ármin: *Scenes from the East: through the eyes of a European traveler in the 180's*: Budapest 1979, ss. 356-381.

¹⁷³ Macarcasıyla İngilizcesinde yoktur.